

סימן ה

ספרדי המתפלל עם ציבור אשכנזים, אם צריך לומר עלינו לשבח לאחר ובא לציון ביחד אתם, או לא

עכ"ל. ונבוא לבאר המקורות לדבריהם הגם שהדברים פשוטים.

מקור הדין דצריך לומר ק"ש עם הציבור, הן ביושב בטל, והן בעוסק בתיקוני התפלה במקום שרשאי להפסיק

א. עיין ברכות (דף כ' סוף ע"ב) על דברי המשנה שם דבעל קרי מהרהר ק"ש בלבו, דהקשו בגמרא שם לדעת רבחסדא דהרהור לאו כדיבור דמי, אם כן למה מהרהר, ואמר רבי אלעזר כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל, והיינו בדבר שהציבור עוסקים בו, וכמ"ש שם בהמשך. (ועיין שם עוד בדף כ"א ע"א שהקשו על זה מתפלה דקי"ל דאם לא התחיל לא יתחיל, ותירצו שאני תפלה דלית בה מלכות שמים, ולבסוף הקשו מברכת המזון דקי"ל דמברך לאחריו, ותירצו אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן, עי"ש לשון הגמרא, ושינויי הגירסאות, ובמפרשים, ואכמ"ל).

וכתב שם הרא"ש (בסימן י"ד) על מ"ש רבי אלעזר כדי שלא יהיו כל העולם עוסקים בו והוא יושב בטל וז"ל: מכאן כתב בעל הלכות גדולות, קרא ק"ש ובא לבית הכנסת ומצאם שקורין ק"ש, קורא פסוק ראשון עמהם, עכ"ל. והרי זה כדן חדש שלמד בה"ג מגמרא הנ"ל, דמי שכבר יצא חובת קריאת שמע ויושב בטל בבית הכנסת בזמן שהציבור קורין ק"ש, צריך לומר עמהם פסוק ראשון, דלאו אורח ארעא שיראה כאינו משתתף עם הציבור המיחדים ה' ומקבלים עליהם עול מלכותו, וכמ"ש עוד לפנינו.

וכן פירש בספר תרומת הדשן (סימן ג') שבה"ג איירי ביושב בטל דוקא. והסיק שם עוד דהעוסק בתיקוני התפלה בזמן שהציבור אומרים ק"ש, או אם הוא באמצע הברכות של ק"ש, אין לו להפסיק כדי לקרות ק"ש עמהם, אבל אם הוא באמצע הזמירות (לאחר שאמר ברוך שאמר), הסתפק בדבר

שאלה

ספרדי המתפלל בבית כנסת של אשכנזים שמנהגם לומר עלינו לשבח תיכף לאחר הקדיש שאומרים אחר ובא לציון, אם יאמר גם הוא עלינו עם הציבור, וכפי שנראה מדברי הפוסקים (ש"ע או"ח סימן ס"ה סעיף ב', ובמשנה ברורה שם ס"ק ט'), או ימשיך בסדר תפלתו כנוסח הספרדים המתוקן על פי דעת המקובלים, לומר תחילה תפלה לדוד וכו' קוה וכו', ושוב לבסוף לאחר קדיש יתום וברכו — עלינו לשבח, ומהנימוק שהמשנה מסדר זה מבלבל סדר העולמות, יורנו המורה מה יעשו ישראל ושכמ"ה.

תשובה

הנה ניכר הדבר שלדעת השואל הענין תלוי באם נלך אחר דעת הפוסקים או דעת המקובלים. ואנכי לא כן אדמה, אלא דגם לדעת הפוסקים פשוט הוא אצלי שימשיך לומר כסדר תפלתו, ויאמר עלינו לשבח לבסוף כמנהגו. והגם שאין זה צריך לפנינו, מכל מקום אפרש שיחתי ואבאר כוונת הפוסקים על נכון, וזה החלי בעזרת השי"ת.

הנה כבר הזכיר השואל מ"ש מרן ז"ל בשלחן ערוך (או"ח סימן ס"ה סעיף ב'), ואנו נביא דבריו כדי לבארם, וז"ל: קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקורין ק"ש, צריך לקרות עמהם פסוק ראשון, שלא יראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו. והוא הדין אם הוא בבית הכנסת ואומר דברי תחנונים או פסוקים במקום שרשאי לפסוק, [יקרא עמהם פסוק ראשון]. אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק, כגון מברוך שאמר ואילך, לא יפסיק, אלא יאמר התיבות שהוא אומר בשעה שהציבור אומרים פסוק ראשון, בניגון הציבור, שיהיה נראה כאילו קורא עמהם, עכ"ל. ובמשנה ברורה שם (ס"ק ט') כתב וז"ל: שקורין ק"ש, והוא הדין שאר דבר שהציבור אומרים כגון תהלה לדוד או עלינו לשבח, קורא עמהם, שכן דרך ארץ

הערה

אם צריך להפסיק לומר עמהם או לאו*. וסיים שראה למדקדקים שבברכות ק"ש היו מנגנים כניגון הציבור הקורין ק"ש, כדי שיראה כקורא עמהם פסוק ראשון, עישל"ב.

ועיין בטור (שם סימן ס"ה) שהעתיק דברי הבה"ג הנ"ל שהביאם אביו הרא"ש, והוסיף על דבריו וז"ל: שלא יהיה נראה כאילו אינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים עם חבריו, ע"כ. ובבית יוסף (שם) העתיק דברי תרומת הדשן. גם הביא שם עוד לדברי הרוקח (בסימן ש"כ) דביושב בטל נכון שיקרא כל הק"ש עם הציבור, ויקבל שכר כקורא בחורה ע"כ, וסיים עלה הבית יוסף: ונראה דהיינו דרך עצה טובה, אבל לענין שלא יהא נראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו, בפסוק ראשון סגי וכדברי בה"ג, עכ"ל, עי"ש.

ולאור כל הנזכר מובן על נכון פסק מרן ז"ל בש"ע שם (סעיף ב'). והוא דברישא איירי באחד שיושב בטל ואינו עוסק כלל בתיקוני התפלה, וכבר יצא ידי חובת קריאת שמע, שדינו שצריך לקרוא פסוק ראשון דק"ש עם הציבור, (והוא הדין פסוק ברוך שם וכמ"ש האחרונים), וכדברי הבה"ג שהביאו הרא"ש והטור. ובסיפא הביא לדינו של התרומת הדשן דאיירי בעוסק בתיקוני התפלה, ופסק שהן אם הוא בברכות דק"ש, והן אם הוא באמצע הזמירות (היינו שנקט לחומרא בספקו של התרומת

הדשן, ועיין באחרונים), אין להפסיק כלל לקרוא עמהם, ואפילו בפסוק ראשון דק"ש, אלא יאמר תיבות התפלה שעוסק בהן בניגון הציבור כדי שיראה כמשתתף עמהם.

ופשוט ומבואר דכל זה (היינו הן ברישא והן בסיפא), איירי דוקא לענין פסוק ראשון דק"ש, ומהטעם שלא יראה כפורש מן הציבור בזמן שמקבלים עליהם עול מלכות שמים, ומשום שבק"ש ניכר מקולו וניגונו ותנועותיו אם אומר עמהם או לאו, (וכמ"ש הטור והש"ע טעם זה לדינו של בה"ג), לכן צריך לומר עם הציבור (ביושב בטל), או לנגן עמהם (בעוסק בתפלה במקום שאין רשאי להפסיק), אבל מכל מקום כיושב בטל למצוה יחשב לקרוא עמהם כל הק"ש, וכמ"ש הרוקח הנ"ל שהביאו הבית יוסף, וכמו שפסק בש"ע שם (בסעיף ג'), ויקבל שכר כקורא בתורה**. הרי על כל פנים שמכל זה למדנו דוקא לגבי פסוק ראשון דק"ש, ולחובה, ולגבי ק"ש כולו למצוה. וטרם שמענו שום חיוב לומר עם הציבור שאר דברים, ובהמשך דברינו יתבאר.

המקור דגם בשאר אמירות של הציבור צריך לומר ביחד עמהם

ב. אולם בספר שבלי הלקט (השלם סימן מ"ד) ובספר התניא רבתי (סימן ז'), הביאו בשם גאון כדיוקו ודינו של בה"ג מדברי הגמרא הנ"ל, גם לגבי שאר אמירות שעוסקים בהם הציבור,

* עיין בהאחרונים מה שפלפלו בדעת התה"ד אם במסקנתו ס"ל דרשאי להפסיק משאמר ברוך שאמר או לא, דנשאר בספק, עי"ע.

** ועיין בביאור הגר"א דפליג אמרן בהא דפירש דברי הרוקח משום עצה טובה ולמצוה גרידא, וכמ"ש בבית יוסף ובש"ע וגם בהגהה שם, וסבירא ליה שדברי הרוקח נאמרו מעיקר הדין. והביא ראיות להוכיח מהגמרא דברכות הנ"ל שדעת הרוקח עיקר, והניח דברי בה"ג בצריך עיון, עי"ש. אולם ממ"ש הרוקח: ויקבל שכר כקורא בחורה, ע"כ, נראה כמ"ש מרן ז"ל בדעתו, שאינו רק משום עצה טובה ולא מעיקר הדין, וצ"י. גם הראיות שהביא הגר"א מהגמרא לכאורה אינם מוכרחים. דהן אמת דלענין בעל קרי המהרהר מבואר שם שהחיוב בכל הק"ש, וכן הוא למסקנא שם, ולא רק בפסוק ראשון, אבל אין זה הכרח לנדונינו שעוסק במי שכבר קרא ק"ש ובא לבית הכנסת. ואכן בה"ג למד דינו בדרך אגב ממה שאמרו שם בתחילת הסוגיא, כדי שלא יהו כל העולם עוסקים בו והוא יושב בטל, והוא כעין סמך משם לדינו, ומדיוקא איתמר ולא בפירושא, וכנ"ל שהסוגיא דהתם עוסקת בבעל קרי הקורא ק"ש בהרהור. ועוד נראה לחלק מהסוגיא דהתם לדינו של בה"ג, דשם איירי בבעל קרי שעדיין לא קרא ק"ש, והוא בר חיובא, ולכן צריך לפחות להראות עצמו כקורא עם הציבור, וקורא בהרהור עמהם, שלא יחשדוהו שאינו קורא עמהם, ולכן מהרהר בכולו, כמו שהם קורין כל הק"ש. מה שאין כן בדינו של בה"ג דאיירי במי שכבר קרא ק"ש והתפלל, ועתה נכנס לבית הכנסת ויושב בטל בזמן שהציבור אומרים ק"ש, שלכן עיקר הקפידא שלא יראה כאינו משתתף עמהם בעת שמקבלים עליהם עול מלכות שמים, אבל אין צורך שיראה עצמו כקורא ק"ש, ולקורא כולו, שכבר יצא ידי חובת ק"ש וכנ"ל. והרוקח גם הוא יודה לחילוק זה, ואיהו דקאמר רק משום עצה טובה ומהיות טוב, ולקבל שכר כעוסק בתורה, ולא לחיובא, וכמ"ש בדעתו וכוונתו מרן בבית יוסף, כן נלע"ד. שוב ראיתי שכעין זה חילק בספר דמשק אליעזר (פירוש לביאור הגר"א) ליישב דעת הבה"ג מתמיהות הגר"א עי"ש ב. עוד יש להעיר לדעת הגר"א, דלפי מסקנת הגמרא שם דבעל קרי מהרהר ק"ש כולו, כיון שק"ש מדאורייתא, יוצא דס"ל דבקריאת כל השלש פרשיות מקיים מצוה מדאורייתא, ועיין קרית ספר למבי"ט (פרק א' דק"ש). גם יוצא לדעתו דאין מקום לשיטת הגאון דלהלן שהביאו המג"א להלכה, וצריך יישוב בכל זה.

וכגון תהלה לדוד, שכן דרך ארץ לומר עם הציבור ביחד בדבר שהציבור עוסקים בו. והיינו כנ"ל ביושב בטל דוקא, וכמפורש בדבריהם שם, עי"ש. וזהו שהביא הרב מגן אברהם (ס"ק ג') על הרישא שבדברי מרן בסעיף הנ"ל, שעוסק ביושב בטל וכנ"ל, דלאו דוקא כשאומרים הציבור ק"ש, אלא הוא הדין תהלה לדוד, וכמו שציין שם למקורו בזה לספרים הנ"ל. ועל דבריו הוסיף עוד הרב מחצית השקל שם שהוא הדין לעלינו לשבח. וכן העתיק דברי המג"א והמחצית השקל, הרב משנה ברורה בדקדוק על הרישא של הסעיף דוקא, דהיינו באינו עוסק כלל בתיקוני התפלה, אלא במי שבא לבית הכנסת לאחר שכבר קרא ק"ש והתפלל ויושב שם בטל, דעל כל פנים צריך לומר עם הציבור בדבר שעוסקים בו, כמו תהלה לדוד ועלינו לשבח. וברור (הגם שלא הזכירו) דידור בעלי דעה זו דכל שכן שצריך לומר עמהם כל הק"ש, וכדעת הרוקח שפסקו מרן (בסעיף ג') לענין עצה טובה וכנ"ל*.

[123456789]

והגם שמרן ז"ל לא הביא לדברי הגאון הנזכר, לא בבית יוסף ולא בש"ע, והיה מקום לומר שאינו מסכים לדינו, דיש לחלק דשאני פסוק ראשון דק"ש משאר אמירות כגון תהלה לדוד וכדומה, דאית ביה טעם נוסף לחייבו לומר עם הציבור כדי שלא יראה כאינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים עם חבריו, מכל מקום נראה יותר שגם מרן ז"ל יודה לדעת הגאון ביושב בטל, ומשום דרך ארץ גרידא, שצריך לומר עמהם גם תהלה לדוד והדומה, וכפי שהבין בזה הרב מג"א. וכן ראינו למרן ז"ל גופא בבית יוסף שחילק בין פסוק ראשון דק"ש לבין כל הק"ש כחילוק הנ"ל, ובכל זאת הסכים דלעצה טובה טוב לומר עם הציבור כל הק"ש ביושב בטל, ואם כן נראה שהוא הדין לענין תהלה לדוד ודו"ק.

והגם שעיקר הסוגיא דהתם (כרכות כ' ע"ב וכ"א ע"א) קאי בק"ש וברכת המזון שהם

דאורייתא, ולאפוקי אפילו מתפלה שהיא מדרבנן, ונמצא שיש מקום לומר שמעיקרא כשאמרו שם דאינו רשאי לישב בטל בדבר שהציבור עוסקים בו, היינו בכגון ק"ש, ולא שאר אמירות כלל. אלא דכבר כתבנו לעיל שדין זה של נדונינו נלמד בדרך אגב, ולא מעיקר הסוגיא דהתם ומסקנתה העוסקת בבעל קרי המהרהר, אלא שלמדו בכעין סמך לדבר, וכמ"ש לעיל בדעת הבה"ג, וכל שכן שמוכרח לומר כן לדעת הגאון שהביאו השבלי הלקט והתניא. באופן שאין להקשות מעיקר הסוגיא ומסקנתה על דעת הגאון הנ"ל וק"ל.

סיכום ובירור השיטות

ג. **יוצא** לנו מכל האמור בסיכום, דמי שכבר קרא ק"ש והתפלל ונכנס לבית הכנסת כשהציבור אומרים ק"ש, והוא אינו עוסק בתיקוני התפלה אלא יושב בטל, חייב לומר עמהם פסוק ראשון דק"ש (וכדעת הבה"ג ופסק מרן בש"ע ריש סעיף ב'), כדי שלא יראה כפורש מהציבור בזמן שמיחדים ה' ומקבלים עליהם עול מלכות שמים, ובפרט שניכר הדבר לעיני הרואים שאינו קורא עמהם. והוא הדין לענין תהלה לדוד ועלינו לשבח ושאר אמירות של הציבור (וכמ"ש הגאון שהביאו בשבלי הלקט ובתניא, והעתיקו הרב מגן אברהם). וכל שכן לענין אמירת כל הק"ש עם הציבור (וכמ"ש הרוקח שפסק כמותו מרן בסעיף ג'), שיש לו לומר ביחד עם הציבור אם אינו עוסק בתיקוני התפלה וכנ"ל. אלא דבאלו הוא לא משום חיוב, אלא משום שורת דרך ארץ ולעצה טובה, וככל הנ"ל. ועל כל פנים למעשה דינם שוה לדין פסוק ראשון דק"ש שאין לישב בטל וצריך לאומרם ביחד עם הציבור. וכל זה בנוגע למ"ש מרן ברישא דסעיף ב', וגם בסעיף ג', דהצד השוה שבהם הוא שקאי במי שיושב בטל בבית הכנסת בזמן שהציבור אומרים דברים אלו וככל הנ"ל.

אבל בעוסק בתיקוני התפלה בזמן שהציבור אומרים ק"ש, אז הדין הוא שאם הוא עוסק

* ועיין להרב מאמר מרדכי שהרגיש על הרב מג"א שיותר נכון היה לו להעיר בזה לענין תהלה לדוד על סעיף ג', כיון שאינו חובה ממש כפסוק ראשון דק"ש (דאיירי בו בסעיף ב'), אלא כדי לקבל שכר כקורא בתורה כמ"ש הרוקח גבי אמירת כל הק"ש (וכמ"ש מרן בסעיף ג'), והיינו כמו שביאר כוונתו מרן בבית יוסף שהוא משום עצה טובה בעלמא, וכמדוקדק בלשון הגאון גבי תהלה לדוד ושאר אמירות הדומות שהם משום שורת דרך ארץ ותו לא, נמצא דשייכי בהדי הדדי, ולא גבי פסוק ראשון דק"ש, עיין בלשון המאמר שהבאתי דבריו בתוספת נופך ובמעט טעם. ועיין בספר רוח חיים להגאון מהר"ח פלאג"י ז"ל שהרגיש כנ"ל.

לשבת. שוה לדין פסוק ראשון דק"ש, גם לגבי מי שעוסק בתיקוני התפלה, דהיינו דינו של הרב תרומת הדשן, דאינו, כנ"ל, שבוה אין מי שיסבור שצריך להפסיק כדי לומר עם הציבור, וכאמור שהן הרב בה"ג והן הגאון שהביאו השבלי הלקט והתניא לא דיברו אלא לגבי מי שכבר קרא ק"ש והתפלל ובא אחר כך לבית הכנסת ויושב שם בטל בזמן שהציבור אומרים ק"ש, או תהלה לדוד או עלינו לשבת, וכמו שהציבו הפוסקים ז"ל לדבריהם בתכלית הדיוק על הרישא של סעיף ב' בלבד, וככל הנ"ל, ובאופן זה דוקא אמרו שדין תהלה לדוד ועלינו לשבת שוה כדין ק"ש. מה שאין כן בעוסק בתיקוני התפלה, שהוא דינו של התרומת הדשן, הרי דיבר רק לענין פסוק ראשון דק"ש, לכן בשאר אמירות אין רשאי להפסיק לומר עם הציבור, ואפילו בכל הק"ש אין רשאי. וכל שכן בכגון נדונינו, פשיטא דלית מאן דיסבור שצריך להפסיק, והדברים ברורים למעיין בס"ד.

העולה לדינא

ד. לכן העולה לדינא שהעוסק בתיקוני התפלה אפילו במקום שרשאי להפסיק, אין לו לומר עם הציבור תהלה לדוד ועלינו לשבת וכדומה. ואפילו כל הק"ש אין צריך לומר. ורק בפסוק ראשון דק"ש צריך להפסיק ולומר עמהם משום חומרת קבלת עול מלכות שמים, שלא יראה שאינו מקבל ביחד עם הציבור, ופשיטא שאין לספרדי המתפלל עם האשכנזים לשנות סדר תפלתו משום זה כלל, ולומר עלינו לשבת לאחר ובא לציון, אלא יתפלל כדרכו ויאמר עלינו לבסוף כמנהגו, והוא לכולי עלמא וכנ"ל, כן נלע"ד והיעבת"א.

☆ ☆ ☆

במקום שרשאי להפסיק (כמו בקרבנות), צריך להפסיק כדי לומר עם הציבור פסוק ראשון דק"ש (כמ"ש התרומת הדשן). אבל לאחר שאמר ברוך שאמר, וכל שכן אם עוסק בברכות דק"ש עצמן, אין להפסיק אפילו לאמירת פסוק ראשון (כהכרעת הבית יוסף בספקו וכדאש"ל הרב תרומת הדשן)*, אך בכל זאת ינגן התיבות שאומר כניגון הציבור, ויראה עצמו כקורא עמהם. אבל לומר תהלה לדוד עם הציבור כשהוא עוסק בתיקוני התפלה אינו צריך, כי מעיקרא אינו צריך להשתתף עמהם בזה אלא משום דרך ארץ וכנ"ל, ולזה די להצריכו לומר עמהם כשיושב בטל. אבל לענין פסוק ראשון דק"ש, הרי הוסיף הטור והש"ע טעם נוסף לחייבו לומר עם הציבור ביחד, משום שלא יראה כפורש מהם בזמן שמקבלים עול מלכות שמים, שהוא טעם נוסף על מה שאמרו שלא ישב בטל בדבר שהציבור עוסקים בו, ולכן גם אם הוא עוסק בתיקוני תפלה צריך להפסיק לומר עמהם פסוק ראשון דק"ש במקום שרשאי, וככל הנ"ל, ודו"ק. וכן נראה שאם הציבור עומדים לומר עלינו לשבת, והוא עוסק בתיקוני התפלה מיושב, נכון לעמוד ולהשתחוות ביחד עמהם, אבל אינו צריך לומר עמהם אפילו במקום שמותר להפסיק**.* וכל שכן בכגון הנדון דידן שאין להפסיק לומר עלינו לאחר ובא לציון, מאחר שהוא עוסק בתיקוני התפלה כסדר, ובפרט שעל דרך הסוד יש קפידא לומר עלינו דוקא לאחר שלשה חלקי התפלה שאחר התחנון, והאומרו לאחר ובא לציון מבלבל סדר העולמות, וכידוע למבינים בזה.

דן ר' לנו על כל פנים שלא צדק השואל בזה לחשוב שלדעת הפוסקים דין תהלה לדוד ועלינו

* שכן הוא דעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו, וכמו שכתב במשבצות זהב בדעתו, וכ"כ הרב מאמר מרדכי (אות ז'). אולם הב"ח פסק דלא מבעיא לאחר ברוך שאמר, אלא אפילו לאחר שהתחיל בברכות ק"ש צריך להפסיק לפסוק ראשון דק"ש לומר עם הציבור, והביאו הרב מג"א (בס"ק ד') בסתם, דנראה דכוותיה סבירא ליה. אבל הט"ז (ס"ק א') העלה שרק באמצע פסוקי דומרה הדין כן, אבל לא בברכות ק"ש. וכן הסכימו האליה רבה והפרי חדש. וכוותיה דהט"ז פסק במשנה ברורה (ס"ק י"א). ועיין בכף החיים להרי"ח סופר (אות ו').

** וראיה מפורשת לזה מצאתי בשער הכוונות (דף טו"ב ע"ג) בענין פסוקי ה' מלך וכו', שהם כידיי בכלל הדברים שעוסקים בהם הציבור, וכתב שם הרח"ו ז"ל וז"ל: שני פסוקים אלו של ה' מלך, והיה ה' מלך, צריך לאומרם מעומד וכו', ואף גם זאת אם אדם אומר פסוקים אחרים או סדר הקרבנות ושומע שאומרים ה' מלך, צריך לקום מעומד עמהם בעוד שהציבור אומרים אותם, ואף שהוא בסדר הקרבנות, ואין צריך להפסיק ולומר עמהם ה' מלך, כי אם לקום עמהם, עכ"ל. ודוק מינה ואוקי לאתריין. והגם ששם נתן טעם על דרך הסוד להצריך העמידה עיי"ש, מכל מקום גם בשאר דוכתי שהצריכו הפוסקים לומר בעמידה יש סוד וצורך בדבר, ועל כל פנים מבואר מזה שהגם שאין צריך להפסיק לומר ה' מלך עם הציבור, מכל מקום צריך לעמוד עמהם. וכמ"ש אנו לגבי עלינו לשבת, וק"ל. שו"ר להרב ערוך השלחן (סימן ס"ה אות ו') מ"ש בזה.